

Voorwoord

In dit deel van Serie Bouw- en Aanbestedingsrecht worden de verplichtingen en risico's van partijen met betrekking tot de aanvang en de uitvoeringsduur van het werk behandeld.

Over dit onderwerp bestaat slechts weinig literatuur. De vele jurisprudentie laat echter zien, dat hier nogal wat onduidelijkheden liggen. Door een systematische behandeling hoop ik in dit vraagstuk de nodige orde te hebben geschapen.

Uit deze jurisprudentie blijkt ook, dat het belangrijkste probleem is gelegen in vertragingen die zich met betrekking tot de aanvang en de uitvoeringsduur van het werk voordoen. Daarom zal in het volgende deel in het bijzonder worden ingegaan op de rechten van aannemer en opdrachtgever met betrekking tot vergoeding van vertragingsschade.

De opzet van dit deel is dezelfde als die van de eerder verschenen delen. Eerst wordt de integrale tekst van de te bespreken algemene voorwaarden opgenomen. Mijn commentaar daarop is voorzien van jurisprudentie – ook die welke niet elders is gepubliceerd – met name van de Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland.

Wassenaar, november 1984

M.A. van Wijngaarden

Bijzonder voorwoord mr. B.C.M. den Teuling

Bravo! Alweer heeft Monika Chao-Duivis een nieuwe druk van twee delen van de Serie Bouw- en Aanbestedingsrecht voltooid. In de nieuwe opzet, welteverstaan. Want de hele serie krijgt een uitgebreide facelift. Misschien kan (in even goed Nederlands) zelfs wel gesproken worden van een totale *make-over* van dit standaardwerk. De hoofdstukindeling is gewijzigd en onderwerpen worden nu gezamenlijk of juist afzonderlijk besproken. Ik begin al te wennen aan die nieuwe opzet. Die leest prettig en maakt het makkelijk om snel je weg te vinden in de enorme hoeveelheid kennis.

In het kader van de *make-over* zijn ook veel oude uitspraken geschrapt, die in de vorige druk nog werden besproken. Zo wordt in de nieuwe druk niet meer verwezen naar een bindend advies uit 1934 (nr. 960). Tegen betaling van een aanneemsom van f. 211.500,- had de Gemeente Amersfoort aan een aannemer opgedragen om 72 volkswoningen te bouwen, waaronder 12 voor 'Ouden van Dagen'. De uitvoering van het werk stagneerde door een staking van de plaatselijke schilders. Volgens het bestek mocht de aannemer alleen werklieden inschakelen die gehuwd of kostwinner waren én minstens een jaar in de gemeente woonachtig. De schilders die aan deze voorwaarden voldeden, wilden echter alleen werken op basis van ta-

rieven die de aannemer veel te hoog vond. Uiteindelijk gaf de gemeente wel toestemming om schilders van elders te betrekken, maar zij werden dusdanig door de stakers geïntimideerd dat zij niet aan het werk durfden te gaan. De aannemer legde de zaak voor aan de Raad van Arbitrage. Bij wege van bindend advies werd geoordeeld dat de gewraakte besteksbeplating inderdaad een machtspositie voor de werklieden met zich meebracht, maar dat de aannemer zich daaraan bij de inschrijving willens en wetens had gebonden. Zijn vordering tot betaling van een schadevergoeding werd dan ook afgewezen.

In een uitspraak uit 1939 (nr. 1226) die in de nieuwe druk ook niet meer is teruggekeerd, hadden arbiters meer compassie met de aannemer. De opdrachtgever bracht namelijk een korting van 77 keer f. 5,- in mindering op de aanneemsom vanwege de te late oplevering van een dubbele burgerwoning te Weert. De aannemer kon zich hierin niet vinden en wendde zich tot de Raad van Arbitrage. De arbiter kende een bouwtijdverlenging van 9 dagen toe omdat de aannemer zich kon beroepen op overmacht. De timmerman en twee werklieden waren namelijk ter gelegenheid van de mobilisatie van augustus 1939 onder de wapenen geroepen. Het is te hopen dat de beslissing om de verwijzing naar deze uitspraak te schrappen een juiste is geweest!

Juist omdat de bouwsector zich de afgelopen eeuw sterk heeft ontwikkeld, is het boeiend te zien dat discussiepunten die in onze tijd aan arbiters worden voorgelegd, de gemoederen ook al bezighielden toen er nog nauwelijks auto's op de weg reden. Schrap enkele 'overbodige' klinkers en de uitspraak leest als een van gisteren. Zo werd in de vorige druk verwezen naar een uitspraak uit 1926 (nr. 474/475) over vertraging bij de aanleg van een tramlijn tussen Maastricht en Kerkrade. Het werk stagneerde doordat nog geen vergunning was verleend om enkele bomen langs een Rijksweg te verwijderen. De bindend adviseurs maakten onderscheid tussen enerzijds vergunningen om het werk zelf te kunnen maken (zoals de vergunning om een werk te realiseren op de openbare weg en de vergunning om bomen te rooien) en anderzijds vergunningen die betrekking hebben op de wijze waarop het werk wordt uitgevoerd of die zijn werk kunnen vergemakkelijken. Voor het eerste type vergunningen achtten arbiters de opdrachtgever verantwoordelijk, voor het tweede type de aannemer. Ook begin vorige eeuw vond men dat kennelijk al logisch.

Ook een arbitraal vonnis uit 1938 (nr. 1085) dat in de vorige druk nog wordt besproken, zou in deze tijd niet misstaan. Het ging daarin om theater 'Amicitia' in Sneek dat werd omgebouwd tot bioscoop (het huidige CineSneek). Volgens de aannemer had de directie de voor het werk benodigde gegevens op trage en onregelmatige wijze verstrekt en kwamen directieleveringen te laat, hetgeen vertraging in de uitvoering van het werk en schade tot gevolg had. Arbiters achtten de opdrachtgever daarvoor aansprakelijk. Voor deze complexe klus had de aannemer slechts drie maanden de tijd gekregen en de aannemer mocht daarom verwachten dat de eerst benodigde detailtekeningen en verdere gegevens bij het tekenen van het contract zouden worden verstrekt en dat de overige tekeningen met zodanige spoed zouden worden verstrekt dat het mogelijk zou zijn om het werk binnen de overeengekomen termijn op te leveren. *What else is new!*

Hoewel sommige oude uitspraken aldus zeer boeiend en lezenswaardig zijn, kun je natuurlijk wel vraagtekens zetten bij hun belang voor de hedendaagse bouwpraktijk. Ik vraag mij eerlijk gezegd ook af hoe een rechter of arbiter zou reageren als ik met verve zou verkondigen dat zich in de jaren twintig van de vorige eeuw een vrijwel identiek geval voordeed en de arbiters die kwestie op buitengewoon verstandige wijze hebben beslecht. Meestal zijn in de meer recente rechtspraak even goede voorbeelden te vinden. Het opzoeken en rubriceren van die uitspraken en het selecteren van de relevante overwegingen heeft Monika Chao-Duivis al voor ons gedaan. Prettig, want ondanks de digitale toegankelijkheid van arbitrale en rechterlijke uitspraken blijft een jurisprudentieonderzoek een tijdrovende aangelegenheid. Het moet voor Monika dan ook een monnikenwerk zijn geweest, maar zij heeft zich wat mij betreft uitstekend van deze taak gekweten. Vooral dat maakt de Serie Bouw- en Aanbestedingsrecht tot een bijzonder nuttig werk voor iedere bouwrechtjurist.

Augustus 2018

Mr. B.C.M. den Teuling

Voorwoord bij de eerste druk van Deel 3 en 4 Bouwrecht (nieuwe opzet)

De inhoud van de Delen 3 en 4 is grondig herzien en anders opgezet. Deel 3 is gewijd aan de verplichtingen die door de ene of de andere partij moeten worden nagekomen in verband met de aanvang en de duur van het werk. Niet-nakoming van die verplichtingen kan leiden tot een recht op bouwtijdverlenging al dan niet nadat zulks gevraagd moest worden. Rechtspraak die zich dienaangaande heeft gevormd, is in dat deel opgenomen. Vertraging in de werkzaamheden kan naast de bouwtijdperikelen ook leiden tot een vordering tot vergoeding van vertragingsschade. Dat is het onderwerp van Deel 4. Daarmee zijn de onderwerpen meer uit elkaar getrokken, wat, naar ik hoop, de omvangrijke rechtspraak beter te overzien doet zijn.

In beginsel is de rechtspraak van voor 1989 niet meer opgenomen. Ook de oudere regelingen, voor zover nog aanwezig in de vorige druk, zijn geschrapt. Verloren zijn die oude regelingen en rechtspraak niet, want in de vorige drukken zijn deze nog steeds raadpleegbaar.

Mr. Benno den Teuling van Six Advocaten ben ik zeer erkentelijk voor het voor zijn rekening nemen van het bijzondere voorwoord in deze beide delen.

Een woord van dank is ook verschuldigd aan Annemieke van Garling voor de begeleiding van het anders opzetten van de serie.

Voor het nieuwe omslagontwerp gaat mijn dank uit naar Marco Bolsenbroek. Met de vier afbeeldingen, die representatief zijn voor de grote gebieden van het bouwrecht (de infrastructuur in de brede zin van het woord en de B&U bouw) is een

knipoog gemaakt naar het omslag, waarmee de serie in 1984 op de markt kwam en waar ook een viertal afbeeldingen met dezelfde symbolische betekenis zijn opgenomen.

's-Gravenhage, juli 2018

M.A.B. Chao-Duivis

Verantwoording van de nieuwe opzet van de Serie Bouw- en Aanbestedingsrecht

De grondlegger van deze serie, Maarten van Wijngaarden, heeft mij lang geleden eens toevertrouwd dat hij voor de opzet van deze serie aanknoopte bij die onderwerpen, waarop de meeste rechtspraak verscheen. Het kwam hem voor, dat de praktijk en de wetenschap het meest behoefte hadden aan geordende rechtspraak op juist die onderwerpen.

Dat is de reden dat deze serie in Deel 1 start met de oplevering en dat in Deel 2 de aansprakelijkheid na oplevering wordt behandeld. Binnen de boeken zelf werd de stof geordend in hoofdstukken, die inhoudelijk het stramien van algemeen naar meer bijzonder volgden.

Wat in de loop der jaren evenwel moeizamer werd, was het feit dat Van Wijngaarden ervoor gekozen had om de inhoud in paragrafen onder te brengen, die doornummerden. Het was daardoor onvermijdelijk geworden om een nieuw onderwerp dat logischerwijs in Deel A, Hoofdstuk B tussen paragraaf 300 en 301 hoorde, te voorzien van een letter: 300a en soms moest zelfs meer dan één nummer tussengevoegd worden. Dat kwam de overzichtelijkheid niet ten goede. Daar kwam nog bij, dat de online uitgave technisch bemoeilijkt werd door dit systeem.

Vroeg of laat zou dan ook het moment aanbreken om met dit systeem te breken en een andere, meer gebruikelijke ordening aan te brengen. Dit bleek zoveel werk te zijn, dat is afgezien van het aanvankelijke voornemen de serie in zijn geheel om te gooien opdat in grote lijnen de volgorde van de meest voorkomende algemene voorwaarden zou worden gevolgd.

De volgorde van de delen is daarom in beginsel dezelfde gebleven vanuit de gedachte, die hopelijk juist is, dat de lezer daarmee vertrouwd is.

Wel zijn de volgende veranderingen wat opzet en inhoud betreft, aangebracht:

1. ieder hoofdstuk begint met een nieuwe nummering en ieder hoofdstuk kent paragrafen en subparagrafen;
2. de thema's worden in beginsel steeds in twee hoofdstukken behandeld: een hoofdstuk met de regelingen van een thema en een hoofdstuk met rechtspraak; daarbij is zo veel mogelijk gewerkt met duidelijk afgeronde onderwerpen, waardoor de inhoudsopgave net als in het verleden uitgebreid is en voor de lezer in een oogopslag duidelijk maakt waar iets gevonden kan worden;
3. sommige onderwerpen zijn of worden geconcentreerder bij elkaar geplaatst, bijvoorbeeld het consumentenrecht: daar wordt een eigen boek aan gewijd:

- Deel 19 en dat heeft met name consequenties voor Deel 1, maar ook in de andere delen worden de verwijzingen die typisch zijn voor het consumentenrecht verwijderd en overgebracht naar het nieuwe Deel 19;
4. sommige thema's zijn nog wat verder opgesplitst, zo zal Deel 24 gewijd zijn aan de rechtsbescherming in het aanbestedingsrecht; de materiële onderwerpen van het aanbestedingsrecht blijven in vier aparte delen (Delen 20 tot en met 23) ondergebracht;
 5. sommige thema's zijn uitgebreider behandeld (zoals de werkzaamheden en verplichtingen van de aannemer in Deel 14 en de verplichtingen van de opdrachtgever in Deel 16);
 6. waar dat functioneel is, worden titels neutraler geformuleerd, omdat de wereld van het bouwcontractenrecht sinds de start van de serie in 1984 nu eenmaal ingrijpend is veranderd;
 7. dit laatste zal ook met verschillende termen gebeuren, maar ook hier alleen als dit functioneel is en geen afbreuk doet aan de 'kleur' van de bouw- dan wel aanbestedingswereld. Om die reden is ervoor gekozen om in beginsel uitdrukkelijk te blijven spreken van 'aannemer', in par. 1.1.1 van Deel 14 (nieuwe opzet) wordt uitgelegd wat onder die term verstaan wordt. Raakt de term in onbruik dan zal de terminologie worden aangepast;
 8. door de nieuwe opzet wordt de serie uitgebreid van 18 delen naar 24; sommige delen worden iets omvangrijker, maar naar verwachting zullen de meeste delen iets minder omvangrijk worden;
 9. het registerdeel komt met de nieuwe opzet te vervallen;
 10. het trefwoordenregister is vervallen.

Ik hoop en verwacht dat deze nieuwe opzet, die inhoudelijk geheel in de geest van Maarten van Wijngaarden blijft, nog meer dan voorheen de bouwrechtjuristen van dienst zal zijn.

's-Gravenhage, juli 2018
M.A.B. Chao-Duivis

Aanwijzingen bij het gebruik van deze serie

Waar in deze Serie Bouw- en Aanbestedingsrecht bij uitspraken van de Raad van Arbitrage voor de Bouw wordt vermeld 'niet gepubliceerd', wordt bedoeld dat deze uitspraken niet zijn gepubliceerd in een van de gebruikelijke tijdschriften, zoals *Tijdschrift voor Bouwrecht*, *Bouwrecht*, *Tijdschrift Aanbestedingsrecht* of *Tijdschrift voor Arbitrage*.

Op de website van de Raad van Arbitrage, www.raadvanarbitrage.nl, zijn alle uitspraken teruggaand tot 1992 te raadplegen. Tevens worden nieuwe uitspraken aldaar gepubliceerd. Voor uitspraken van de overheidsrechter wordt verwezen naar www.rechtspraak.nl, waar het overgrote deel van de uitspraken van de overheidsrechter sinds 1999 wordt gepubliceerd.

De uitspraken die in dit boek zijn verwerkt, zijn letterlijke citaten. Schrijver dezes heeft zich de vrijheid veroorloofd een enkele keer, wanneer er sprake is van een

hinderlijke typefout, deze te verbeteren. Dat is gedaan zonder opneming van een zin in de trant van: '[bedoeld zal zijn ..., MC]'. Dit zou storend werken.

Een woord dat door de auteur uit de uitspraak is verwijderd, omdat het niet op de juiste plaats stond, twee keer is geplaatst of ten onrechte is opgenomen, is tussen vierkante haken geplaatst. Een woord dat niet in de uitspraak stond en dat door de auteur is opgenomen, is ook tussen vierkante haken geplaatst, met de volgende toevoeging: [..., MC].

De vindplaatsen van de uitspraken zijn vermeld, waardoor de weergave van de uitspraken te allen tijde is te controleren. Waar gebruik is gemaakt van een uitspraak die niet gepubliceerd is, zijn geen typefouten hersteld.

Hoofdstuk 1

Inleiding op Deel 3 en 4: aanvang en uitvoeringsduur van het werk en de aansprakelijkheid in geval van vertraging

- 1.1 Opzet van Deel 3 en 4
- 1.2 Enkele praktische opmerkingen inzake de aanvang en uitvoeringsduur van het werk
- 1.3 Enkele praktische opmerkingen inzake schadevergoeding bij vertraging

1.1 *Opzet van Deel 3 en 4*

- A. *Onderwerpen*
- B. *Systematiek*
- C. *Terminologie*

A. *Onderwerpen*

In Deel 3 en 4 staat het fenomeen vertraging centraal. Om te weten of er sprake is van vertraging moet eerst bekend zijn wat de overeengekomen duur van de werkzaamheden is. Om dat te weten, is van belang wanneer met de werkzaamheden begonnen moet worden en op wie verplichtingen rusten om de aanvang van het werk op het juiste tijdstip mogelijk te doen zijn. Gaat het mis met de bouwtijd dan rijst de vraag of bouwtijdverlenging mogelijk is en in de tweede plaats of er recht is op schadevergoeding.

In Deel 3 gaat het om de volgende vragen: op welke partij rusten verplichtingen betreffende aanvang en duur van de werkzaamheden en als het misgaat, komt dan bouwtijdverlenging in beeld? In Deel 4 gaat het om de vraag of er een recht op schadevergoeding is. Een enkele keer is ervoor gekozen een deel van een uitspraak letterlijk in zowel Deel 3 als 4 op te nemen, omdat de onderwerpen niet duidelijk genoeg te scheiden zijn gebleken.

Gezien de samenhang van de beide delen is het eerste hoofdstuk in beide delen gelijkkluidend. In Deel 3 zijn de regelingen opgenomen betreffende het moment van de aanvang van de werkzaamheden en de duur ervan; in Deel 4 zijn de regelingen betreffende de schadevergoeding opgenomen. Hiermee wordt niet gezegd, dat er geen samenloop van een recht op termijnverlenging en vergoeding van vertragingsschade kan zijn; het doel is de grote hoeveelheid rechtspraak zo overzichtelijk mogelijk te presenteren. In concrete situaties zal het nodig zijn beide delen te raadplegen.

B. Systematiek

De systematiek van de beide delen is, zoals gebruikelijk in deze serie: na de regelgeving volgt een gedetailleerd opgezette weergave van de belangrijkste rechtspraak. De rechtspraak, die is opgenomen gaat in beginsel terug tot eind jaren tachtig van de vorige eeuw, toen de UAV 1989 van kracht werd. Voor de oudere rechtspraak zij de lezer verwezen naar de vorige drukken.

De uitspraken in deze twee delen opgenomen, zijn in beginsel alleen uitspraken waarin de contractuele relatie beheerst werd door de UAV 2012 (1989), de AVA 2013 (herzien 2014, 1992) en de UAV-GC 2005. Uitspraken waaraan consumentenvoorwaarden ten grondslag lagen, zullen worden opgenomen in het nog te publiceren Deel 19, gewijd aan het consumentenbouwwrecht.

C. Terminologie

Vertragingsschade is schade die veroorzaakt is door vertraging. Wanneer de opdrachtgever die lijdt, wordt vaak gesproken van het recht om een boete op te leggen aan de aannemer¹ of om het toepassen van een korting op de aannemingsom die de opdrachtgever verschuldigd is aan de aannemer. Lijdt de aannemer schade dan wordt gesproken van vertragingsschade of stagnatieschade. Er is voor gekozen om in de inhoudsopgave gebruik te maken van de neutralere terminologie ‘vertragingsschade’.

1.2 Enkele praktische opmerkingen inzake de aanvang en uitvoeringsduur van het werk

Om te kunnen beginnen aan de werkzaamheden is het nodig dat vergunningen zijn verkregen, dat het terrein waar gewerkt zal worden beschikbaar is, dat eventueel een ontwerp aan de aannemer ter beschikking is gesteld etc. In deze ‘taken’ is in de verschillende algemene voorwaarden voorzien. Daarnaast zijn er bepalingen in de algemene voorwaarden betreffende de contractuele datum van aanvang en de mogelijkheid van uitstel van oplevering. De termijn waarbinnen het werk moet worden opgeleverd, wordt in de (basis)overeenkomst/het bestek bepaald, waarbij partijen zich dienen uit te spreken of zij die termijn willen bepalen door een einddatum vast te leggen of dat zij een bepaald aantal dagen willen noemen. In dat laatste geval is het voorts van belang dat bepaald wordt wat onder ‘dag’ wordt verstaan. Al naargelang de toepasselijke algemene voorwaarden dienen zich verschillende opties aan. Het verdient aanbeveling de tekst van de toepasselijke algemene voorwaarden daarbij strikt te volgen, wat getuige de rechtspraak niet altijd gebeurt.

1. Zoals in deze serie gebruikelijk wordt met ‘aannemer’ ook bedoeld op de opdrachtnemer die onder vigeur van de UAV-GC 2005 werkt.